

10-1-2015

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

ภัทร ยืนยง

รศ.ดร.ชนิดา รักษ์พลเมือง

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

ยืนยง, ภัทร and รักษ์พลเมือง, รศ.ดร.ชนิดา (2015) "การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง," *Journal of Education Studies*: Vol. 43: Iss. 4, Article 4.
Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol43/iss4/4>

This Article is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

An Analysis of the Learning Process of New Social Movements in the Mekong River Basin Watershed Natural Resource Management

ภัทร ยืนยง และชนิดา รัชนีพลเมือง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง 2) เพื่อศึกษาแนวทางกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง วิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการศึกษากรณีศึกษา (Case study) คือ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา วิธีการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก อภิปรายกลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การใช้เทคนิคการศึกษาการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (1) การก่อรูปกระบวนการเรียนรู้ของคน กลุ่มคน ชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำ (2) การเชื่อมร้อยเครือข่ายการเรียนรู้ภายในลุ่มน้ำ (3) การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ในลุ่มน้ำ และ (4) การโยนโย่เครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างลุ่มน้ำ 2) แนวทางกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย (1) แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างผู้กระทำการ (2) แนวทางการเรียนรู้ในการปฏิบัติการ (3) แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และ (4) แนวทางการเรียนรู้ในการสะสมและแสวงหาทุน

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ / ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ / การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

Abstract

The aims of this research are to 1) analyze the learning process of the new social movement in natural resource management in the Mekong river basin, and 2) to identify the guideline learning process of the new social movement in the Mekong basin natural resource management. Qualitative methodology was employed in collecting data by using a case study for understanding the phenomena of the Mekong river basin. The research methods included in-depth interviews, focus group discussions, participant observations, non-participant observations, and a rapid rural appraisal.

The research outcomes can be summarized as follows: 1) the learning process of the Mekong-Lanna natural resources and cultural conservation network and the new social movement in the Mekong Basin natural resource management has four models of learning: (1) the formation process group learning of communities in the watershed area. (2) the joining networks of learning within the watershed (3) the creating learning spaces in the watershed and (4) networked learning between watershed; 2) the guideline learning process of the new social movement in the Mekong Basin natural resource management has four guidelines. (1) Learning to create an agency (2) learning in action (3) learning to create social spaces and (4) learning to accumulate social capital.

KEYWORDS: LEARNING PROCESS/NEW SOCIAL MOVEMENTS/NATURAL RESOURCES MANAGEMENT IN THE MEKONG RIVER BASIN

บทนำ

สถานการณ์การพัฒนาของประเทศในอนุภาคลุ่มน้ำโขง ตามแนวทางทุนนิยมที่เน้นการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเทศในลุ่มน้ำโขงเร่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ ทั้งโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในแม่น้ำโขง 8 เขื่อนในลุ่มน้ำโขงตอนบน ลุ่มน้ำโขงตอนล่าง 9 เขื่อน และลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขง รวมทั้งโครงการระเบิดแก่งในแม่น้ำโขงเพื่อการขยายช่องทางการเดินเรือ เพื่อมุ่งรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การดำเนินโครงการต่างๆ ของประเทศในลุ่มน้ำโขง โดยไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในลุ่มน้ำโขง ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน (ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2552) ทำให้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงที่ได้รับผลกระทบได้รวมตัวกันในการออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขง

เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา เป็นกลุ่มประชาสังคมในลุ่มน้ำโขงที่มีการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง ในการสร้างกฎกติกาใหม่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมได้มีการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ปันฟู ดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติของตนเองในแต่ละชุมชน สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกลุ่มเครือข่าย และกลุ่มประชาสังคมต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง เสนอแนวทางการจัดการ รวมถึงการคัดค้านการพัฒนาในลุ่มน้ำโขงที่ส่งผลกระทบต่อ

วิถีชีวิตของผู้คนท้องถิ่น ปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนามีลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New social movements) ที่แสวงหาแนวทางในการพึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี สร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต ซึ่งข้ามรัฐหรือลอร์ดรัฐไป และให้ความหมายกับการลุกขึ้นมาทำหน้าที่ของความเป็นพลเมือง ดูแลท้องถิ่นตนเองให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน เป็นการช่วงชิงการนิยามความหมายของวัฒนธรรมในมุมมองใหม่ที่รวมเอาวิถีชีวิตของคนที่ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา ศักดิ์ศรีของชาวบ้านในการจัดการด้วยตนเอง เป็นการสร้างอำนาจในรูปแบบใหม่ นอกจากนั้นแล้วการรวมตัว เป็นกลุ่ม องค์กร เครือข่ายในภาคประชาชนถูกมองว่าเป็นฐานของการเกิดขึ้นของขบวนการทางการเมืองภาคประชาชนและขบวนการประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ที่ก้าวพ้นออกจากระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร; 2549)

ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงที่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจากกลุ่มคนที่หลากหลายในการกำหนดนิยามและหมายความหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำร่วมกันอีกทั้งยังสร้างการยอมรับในอัตลักษณ์ของคนในลุ่มน้ำสู่สังคมภายนอก เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงได้ ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและแนวทางการพัฒนาในลุ่มน้ำโขงที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง
2. เพื่อศึกษาแนวทางกระบวนการเรียนรู้ ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ใน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตระเบียบวิธีการศึกษาผู้วิจัยใช้ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) ศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) ซึ่งเป็นการ ศึกษาเฉพาะเจาะจง โดยเน้นการศึกษาทั้งใน แนวกว้างและแนวลึกเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิด ขึ้น เป็นการศึกษาวิจัยที่สืบค้นหาความรู้ ความจริงจากกรณีศึกษา มาทำการวิเคราะห์และ ตีความหมายอย่างละเอียด
2. ขอบเขตเชิงเนื้อหาประกอบด้วยแนวคิด เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำ และแนวคิด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ โดย วิเคราะห์เนื้อหาจากกรอบแนวคิด ผู้กระทำการ (Agency) การปฏิบัติการ (Practice) ฮาบิตุส (Habitus) สนาม (Field) และทุน (capital) ของ Pierre Bourdieu
3. ขอบเขตเชิงพื้นที่ ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ใน การศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจงที่เป็นพื้นที่การ ปฏิบัติการของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา ประกอบด้วย 1) พื้นที่ชายฝั่งโขง ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนตั้งแต่ อำเภอยะโฮง อำเภอยะโฮง และอำเภอยะโฮง เวียงแก่น จังหวัดเชียงราย 2) พื้นที่ลุ่มน้ำอิง ที่

ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอยะโฮง อำเภอยะโฮง และ อำเภอยะโฮงของ จังหวัดเชียงราย 3) พื้นที่ลุ่มน้ำ กก-เวียงหนองล่อง ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอยะโฮง อำเภอยะโฮง และอำเภอยะโฮง และ 4) พื้นที่ลุ่มน้ำหางาว-งาว ครอบคลุมพื้นที่อำเภอยะโฮง และอำเภอยะโฮง

4. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ผู้วิจัย แบ่งกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 4.1 การศึกษากระบวนการ เรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) แกนนำ และสมาชิกในเครือข่าย 2) ผู้นำชุมชน 3) คณะ กรรมการเครือข่าย และ 4) กลุ่มนักพัฒนา เอกชนในท้องถิ่น 4.2 การศึกษาแนวทางการเรียนรู้อยู่ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักพัฒนาเอกชน 2) แกนนำและสมาชิก ในเครือข่ายชุมชนจากพื้นที่ชายฝั่งโขง พื้นที่ลุ่ม น้ำอิง พื้นที่ลุ่มน้ำกก-เวียงหนองล่อง และพื้นที่ ลุ่มน้ำหางาว-งาว 3) กลุ่มนักพัฒนาเอกชน 4) นัก วิชาการท้องถิ่น 5) ตัวแทนเครือข่ายพันธมิตร และ 6) ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติลุ่มน้ำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง คุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยการศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) เป็นแบบแผนในการวิจัย โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย จำแนกตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ ข้อ 1 ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูล จากเอกสาร (Documentary study) และข้อมูล จากกรณีศึกษา (Case studies) โดยใช้องค์กร สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และใช้เทคนิคการศึกษาการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid rural appraisal-RRA) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการทำแผนที่ทางสังคม (Social mapping) ใช้ในการศึกษา สำหรับในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยปรับใช้เทคนิคการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal: PRA) ร่วมกับการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) มาใช้เป็นวิธีการศึกษาถึงแนวทางกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

ผู้ให้ข้อมูล (Key-informants) จากพื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มแกนนำในชุมชน คณะกรรมการเครือข่าย กลุ่มนักพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น 25 คน และผู้ให้ข้อมูลจากตัวแทนเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งโขง พื้นที่ลุ่มน้ำอิง พื้นที่ลุ่มน้ำกก-เวียงหนองล่อง และพื้นที่ลุ่มน้ำหาว-งาวจำนวน 42 คน และนักวิชาการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนผู้เชี่ยวชาญ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง 9 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 76 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนที่ลุ่มน้ำ 2) แนวประเด็นการสัมภาษณ์ 3) ประเด็นการสนทนากลุ่ม 4) ประเด็นในการสังเกต 5) และประเด็นแนวทางกระบวนการเรียนรู้ ที่ได้จากการสรุปจากการศึกษาเอกสารเบื้องต้นและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) คือ การ

หาข้อสรุปและตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง

จากการศึกษา กรณีศึกษาเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงมี 4 ช่วง ประกอบด้วย 1) ช่วงการก่อรูปกลุ่มทางสังคม (พ.ศ. 2538-2545) 2) ช่วงการรวมตัวเป็นเครือข่าย (พ.ศ. 2546-2548) 3) ช่วงการขยายเครือข่ายพื้นที่ (พ.ศ. 2549-2552) และ 4) ช่วงขยายเครือข่ายทางสังคม (พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน) โดยวิเคราะห์องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) แนวทางการเรียนรู้ 2) กลไก 3) เนื้อหา/องค์ความรู้ 4) วิธีการเรียนรู้ และ 5) ฐานการเรียนรู้ สามารถแบ่งช่วงของการเรียนรู้ออกเป็น 1) การก่อรูปการเรียนรู้ 2) การเชื่อมร้อยเครือข่ายการเรียนรู้ 3) การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ภายในลุ่มน้ำ และ 4) การโยงใยเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างลุ่มน้ำ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 แนวทางการเรียนรู้ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขง

จากการศึกษาการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ กรณีศึกษาเครือข่ายอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา พบว่า การเรียนรู้ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง สามารถแบ่งแนวทางการเรียนรู้ตามช่วงการเคลื่อนไหวในการเรียนรู้ ประกอบด้วย ช่วงการก่อรูปการเรียนรู้ ช่วงการเชื่อมร้อยเครือข่ายการเรียนรู้ ช่วงการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ภายในลุ่มน้ำ และช่วงการโยกโยยเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ มีรายละเอียดดังนี้

1) ช่วงการก่อรูปการเรียนรู้ มีแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นและการปฏิบัติร่วมกัน ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ในการเรียนรู้จากปัญหา (Problem-based learning) การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำที่อาศัยใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหลังจากการรับรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำแล้ว นำมาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative learning) ในการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งในลักษณะกลุ่มในชุมชน กลุ่มอาชีพที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่นำมาสู่การกำหนดแนวทางและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผ่านการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning by doing) จากการลงมือปฏิบัติในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อระดับการรับรู้และเข้าใจต่อแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจากการลงมือปฏิบัติจริงของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น กิจกรรมการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาหรือพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดการป่า

ชุมชน และการจัดการหนองน้ำภายในชุมชนที่มีกระบวนการดำเนินการร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม ตั้งแต่การทำประชาคมภายในชุมชน การสร้างกฎกติการ่วมกันและการควบคุมและดูแลรักษา ร่วมกันของคนในชุมชน

2) ช่วงการเชื่อมร้อยเครือข่ายการเรียนรู้ ในภาพรวมของการเคลื่อนไหวในลุ่มน้ำโขงในช่วงนี้จึงเน้นการเรียนรู้จากฐานการวิจัย (Research-based learning) โดยการอาศัยกระบวนการวิจัยชาวบ้าน การวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่ทำให้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning) จากการเข้าร่วมเคลื่อนไหวในการรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนต่อพื้นที่สาธารณะ และการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ (Site-based learning) ของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาระดับการเรียนรู้ของคนในลุ่มน้ำที่ส่งผลกระทบต่อตระหนักถึงความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวร่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา

3) ช่วงการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ มีแนวทางการเรียนรู้จากฐานประสบการณ์ของเครือข่ายชุมชน (Experiential based learning) ที่มีการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมาจากประสบการณ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งในชุมชนรูปธรรมและกลุ่มคน และ

การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมโครงการ (Project-based learning) ที่ดำเนินการโดยเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนาภายในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภายนอก มีโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำอิงและชายฝั่งโขง โครงการสื่อชุมชนลุ่มน้ำโขงที่เน้นให้ความสำคัญกับการขยายพื้นที่รูปธรรมและการศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นระบบที่ทำให้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำสามารถนำองค์ความรู้จากการเรียนรู้ไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองและทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ

4) ช่วงการโยนโย่เครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ มีแนวทางในการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง มีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning) ในการเคลื่อนไหวร่วมกันระหว่างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำและเครือข่ายพันธมิตรภายนอก เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ในการเข้าร่วมเคลื่อนไหวร่วมกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบรวมพลัง (Collaborative learning) ในการเชื่อมร้อยเครือข่ายระหว่างลุ่มน้ำในการเคลื่อนไหวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งภายในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือที่สร้างการเรียนรู้ร่วมกันกับพันธมิตรภายนอกพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งลุ่มน้ำภายในประเทศภายใต้กลไกเครือข่ายลุ่มน้ำภาคเหนือที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการจัดการลุ่มน้ำ 25 ลุ่มน้ำ และสภาประชาชนลุ่มน้ำโขง 8 ที่เคลื่อนไหวเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำโขง โดยเน้นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการ

วิเคราะห์และแลกเปลี่ยนสถานการณ์การพัฒนาในลุ่มน้ำ และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ประสบการณ์ของแต่ละเครือข่าย ทำให้เครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้เรียนรู้ภาพรวมของการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับภาพรวมของลุ่มน้ำที่กว้างขึ้นจากเดิม

1.2 กลไกในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ เป็นกลไกทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำและจากภายนอกลุ่มน้ำ ทั้งที่เป็นต้นทุนทางสังคมเดิม และการสร้างกลไกร่วมกันในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในพื้นที่ลุ่มน้ำและการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำดังนี้ 1) กลไกในท้องถิ่นได้แก่ “ผู้นำทางความคิด” ที่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นที่เข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำในการการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำและ “กลุ่มคน” ในท้องถิ่นที่ได้รวมตัวกันเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันในการติดตามสถานการณ์การพัฒนาของโครงการในพื้นที่ลุ่มน้ำเคลื่อนไหวและสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ กลไกเหล่านี้มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำโขง ที่สร้างให้เกิดการรวมตัวกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเองในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำก่อนที่จะมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายในการเคลื่อนไหวร่วมกันในเชิงขบวนการทางสังคมในภาพรวมของลุ่มน้ำโขง 2) กลไกภายนอกได้แก่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และสถาบันวิชาการ เป็นกลไกเชิงองค์กรที่เข้ามาดำเนินการร่วมกับเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อสร้างให้คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบในการสร้างรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน

และการเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายต่อการเรียกร้องเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ ทั้งการเสริมสร้างกระบวนการวิจัย กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการทำงานร่วมกัน และการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน 3) กลไกความร่วมมือระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งภายในพื้นที่ลุ่มน้ำและระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา ที่เกิดจากการรวมตัวกันของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำอิง ลุ่มน้ำกก-เวียงหนองล่อง ลุ่มน้ำหาว-งาว และพื้นที่ชายฝั่งโขง ซึ่งเป็นเครือข่ายในภาพรวมของลุ่มน้ำโขงในการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบาย นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงสร้างกลไกเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำกับเครือข่ายชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มประชาสังคมอีกด้วย

1.3 เนื้อหา/องค์ความรู้ ที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงของเป็นเนื้อหา/องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำ รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิของชุมชนเครือข่าย และการสื่อสารและการขยายแนวคิด โดยมีเนื้อหา ดังนี้ 1) เนื้อหาเกี่ยวกับผลกระทบจากโครงการพัฒนาในลุ่มน้ำและนโยบายการพัฒนา ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ชุมชนอาศัยใช้ประโยชน์ เป็นเนื้อหาที่คนในชุมชนกลุ่มคน และเครือข่ายชุมชน ได้เรียนรู้ร่วมกันถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและกำลังจะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ที่ส่งผล

กระทบต่อลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา เช่น โครงการผันน้ำกก อิง น่าน โครงการระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขงเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ โครงการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เป็นต้น และนโยบายการพัฒนาประเทศที่ส่งผลต่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า นโยบายการพัฒนาด้านพลังงาน และนโยบายการบริหารจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน เป็นต้น เป็นโครงการและนโยบายที่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำที่เป็นพื้นที่เป้าหมายดำเนินโครงการตามนโยบายที่ได้รับผลกระทบโดยตรง นอกจากนี้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำยังได้เรียนรู้ถึงผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาระหว่างประเทศในอนุภาคลุ่มน้ำโขงด้วยในภาพรวมของลุ่มน้ำเหล่านี้เป็นเนื้อหาที่ทางเครือข่ายชุมชนได้เรียนรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำ จึงทำให้เครือข่ายชุมชนได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและทำให้เกิดการรวมตัวกันในเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับพื้นที่ชุมชน และการเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาลุ่มน้ำ 2) เนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการและกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้ ที่ชุมชนในลุ่มน้ำได้เรียนรู้จากการศึกษาพื้นที่ต้นแบบการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายชุมชนพันธมิตร และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการส่งเสริมสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงในการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์ ในจัดการป่าชุมชน การจัดการเขตอนุรักษ์พันธุพืช โดยชุมชนในการกำหนดเขตอนุรักษ์ การกำหนดกฎกติกาของชุมชนในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เหล่านี้สร้างให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจต่อสิทธิของชุมชน

ท้องถิ่นที่สามารถจัดการ อนุรักษ์ ป่าไม้ และใช้ประโยชน์แหล่งทรัพยากรของตนเองได้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเข้าใจต่อแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในภาพของการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำโดยรวมด้วย 3) เนื้อหาเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิมที่ชุมชนนำมาปรับประยุกต์ใช้ ที่ได้มาจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษ แสดงออกในวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ที่ถูกนำมา รื้อฟื้นและปรับประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การเลี้ยงผีขุนน้ำ และการเลี้ยงผีแม่น้ำ เป็นต้น นำมาใช้ร่วมกับความรู้สมัยใหม่ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและเกิดสำนึกหวงแหนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน นอกจากนี้ องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยังถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการเรียกร้องและเคลื่อนไหวเชิงนโยบายต่อโครงการพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และพื้นที่ทางความรู้ของชุมชนที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำได้อย่างยั่งยืน และ 4) เนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นเนื้อหาที่ทางชุมชนในลุ่มน้ำได้เรียนรู้จากพื้นที่ลุ่มน้ำต้นแบบที่มีการสร้างเครือข่ายในการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำของตนเอง ที่ทำให้เกิดพลังในการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบายและการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยอาศัยการรวมตัวกันระหว่างชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างพลังเครือข่าย

ในการเรียกร้องกระบวนการมีส่วนร่วมต่อโครงการและนโยบายการพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

1.4 วิธีการเรียนรู้ การสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง ของกลุ่มคน ชุมชน เครือข่ายพื้นที่ และเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ มีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ 1) วิธีการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่สร้างให้เกิดการรวมตัวกันของคนในแต่ละพื้นที่และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะกลุ่มคน ชุมชน เครือข่ายให้เกิดการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งในชุมชนและระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ ในการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบายประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำร่วมกัน การศึกษาพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำเพื่อนำมาปรับใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำ การปฏิบัติจริงภายในชุมชนเพื่อสร้างประสบการณ์ร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชนในการเรียนรู้ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านเครือข่ายชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์ร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชนในการเรียนรู้ร่วมกัน 2) วิธีการเรียนรู้ในการเชื่อมร้อยเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ที่สร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างกลุ่มคน ชุมชน เครือข่ายชุมชนที่มีการรวมตัวกันในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยมีวิธีการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวในลักษณะเครือข่ายร่วมกัน ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวร่วมกันในลักษณะเครือข่าย การศึกษาและการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3) วิธีการเรียนรู้ในการ

ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ภายในลุ่มน้ำ ที่ทำให้เกิดการขยายแนวคิดและพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย การร่วมปฏิบัติจริงในกิจกรรมโครงการที่ทางเครือข่ายดำเนินการ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยการสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันร่วมกันระหว่างชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และ 4) วิธีการเรียนรู้ในการโยงใยเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างลุ่มน้ำทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการรวมตัวกันระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวมของลุ่มน้ำโขงในระดับประเทศและระหว่างประเทศ ประกอบด้วย การร่วมปฏิบัติการและการแลกเปลี่ยนผ่านกลไกเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ การถ่ายทอดองค์ความรู้และชุดประสบการณ์ การเคลื่อนไหวการเรียนรู้ผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ และการสื่อสารสาธารณะผ่านกิจกรรมการณรงค์เชิงนโยบาย

1.5 ฐานการเรียนรู้ หรือแหล่งการเรียนรู้ ทั้งภายใน ภายนอก และระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ที่เสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นการเรียนรู้การเคลื่อนไหวตั้งแต่ในระดับพื้นที่ชุมชน พื้นที่ลุ่มน้ำในประเทศ ไปถึงระดับการเคลื่อนไหวเรียกร้องระหว่างประเทศดังนี้ 1) ฐานการเรียนรู้ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ ในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่ส่งผลต่อการแสดงออกและการพัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำในการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขงประกอบด้วย (1) บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาและลุ่มน้ำโขง

(2) กลุ่มคนและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ (3) พื้นที่ชุมชนต้นแบบที่มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูในพื้นที่ลุ่มน้ำ (4) โครงการที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งจากการดำเนินการของเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างเครือข่ายกับองค์กรจากภายนอก (5) องค์กรพัฒนาเอกชนในระดับท้องถิ่น (6) กิจกรรมของเครือข่าย เช่น เวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์การประชุมปรึกษาหารือร่วมกันของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และกิจกรรมโฮงเฮียนแม่น้ำโขง (โรงเรียนแม่น้ำโขง) 2) ฐานการเรียนรู้ภายนอกลุ่มน้ำ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอกที่ทางเครือข่ายชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนและศึกษาต้นแบบ เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหวและจัดการภายในลุ่มน้ำ ทั้งการเรียนรู้การสร้างรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการเรียนรู้ประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบายประกอบด้วย (1) องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถ่ายทอดประสบการณ์เครื่องมือและวิธีการในการเคลื่อนไหว (2) พื้นที่ลุ่มน้ำต้นแบบที่มีประสบการณ์ในการจัดการ เช่น ในพื้นที่ลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำปิง (3) เครือข่ายพันธมิตรที่มีประสบการณ์การเคลื่อนไหวในการจัดการลุ่มน้ำ เช่น เครือข่ายพันธมิตรในพื้นที่ลุ่มน้ำอิงตอนต้นและตอนกลาง และ (4) สถาบันทางวิชาการ ที่เข้ามาถ่ายทอดกระบวนการทำวิจัยท้องถิ่นให้กับชุมชน 3) ฐานการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลไกเครือข่ายการเคลื่อนไหวในภาพรวมของลุ่มน้ำ ในการสร้างพลังในการเครือข่ายในการเรียกร้องการมีส่วนร่วม

ในเชิงนโยบายเป็นการสร้างประสบการณ์การเคลื่อนไหวร่วมกันในระดับภาพรวมของลุ่มน้ำทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ และยังเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติระหว่างเครือข่ายชุมชนในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำประกอบด้วย (1) เครือข่ายลุ่มน้ำภาคเหนือ ที่เกิดจากการรวมตัวกันขององค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำหาว-งาว และลุ่มน้ำสาละวิน และ (2) สภาประชาชนลุ่มน้ำโขง 8 จังหวัด เป็นการรวมตัวกันของเครือข่าย กลุ่มชุมชนชาวบ้าน และกลุ่มประชาสังคมต่างๆ ในจังหวัดนครพนม จังหวัดหนองคาย จังหวัดบึงกาฬ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดเลย จังหวัดมุกดาหาร ในภาคอีสาน และจังหวัดเชียงรายในภาคเหนือ

2. แนวทางกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงประกอบด้วย

2.1 แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างผู้กระทำการ (Agency)

กลุ่มผู้กระทำการและเครือข่ายผู้กระทำการที่มีความสามารถในเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทั้งในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำและการเคลื่อนไหวเรียกร้องเชิงนโยบาย โดยช่วงแรกของการสร้างให้เกิดการรวมตัวกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เน้นสร้างการเรียนรู้ให้แก่คนในพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อให้ลุกขึ้นมาเป็นผู้กระทำการ เป็นแกนนำกลุ่มหรือแกนนำในชุมชนในการขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนและการออกมาเคลื่อนไหว

เรียกร้องการมีส่วนร่วมต่อโครงการพัฒนาในลุ่มน้ำ โดยเน้นสร้างการเรียนรู้จากปัญหาจริงที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ชุมชนโดยวิธีการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ร่วมกันถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญการรวมตัวกัน หลังจากนั้นจึงเสริมการเรียนรู้จากการพาไปศึกษาพื้นที่ต้นแบบที่จะนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง โดยสนับสนุนให้มีการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การจัดการเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการป่าชุมชน และการจัดการหนองน้ำโดยให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจแต่แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หลังจากการเสริมสร้างการรวมตัวกันของกลุ่มผู้กระทำการในพื้นที่ลุ่มน้ำ เน้นการเรียนรู้จากฐานการวิจัย และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และแหล่งเรียนรู้ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยวิธีการเคลื่อนไหว การแลกเปลี่ยน การศึกษา และการจัดการองค์ความรู้ร่วมกันผ่านกลไกเครือข่ายชุมชนที่จะทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่นำมาสู่การรวมตัวกันในการเคลื่อนไหวในลักษณะเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ

2.2 แนวทางการเรียนรู้ในการปฏิบัติการ (Practice)

ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงประกอบด้วย 6 แนวทางย่อยดังนี้ 1) การสร้างการรับรู้ต่อสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการเปิดพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อให้ทุกคนได้รับรู้ข้อมูลและเข้าใจต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการกระตุ้นและสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรวมตัวกัน 2) การสร้างประสบการณ์

การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มคนที่ได้มีการรวมตัวกันในพื้นที่ลุ่มน้ำเน้นการสร้างประสบการณ์ที่นำไปสู่ความเข้าใจต่อแนวคิด และแนวทางการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยการเน้นลงมือปฏิบัติร่วมกันผ่านการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชนและการร่วมปฏิบัติการเคลื่อนไหวในระดับเครือข่าย

3) การสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนภายในพื้นที่ลุ่มน้ำคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากฐานประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่ที่มีจุดเด่นแตกต่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการนำประสบการณ์ความสำเร็จของชุมชนอื่นๆ นำไปปรับใช้

4) การจัดการความรู้ของชุมชนในเครือข่าย เป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดระบบองค์ความรู้ของชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยชาวบ้าน (วิจัยชาวบ้าน) และวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีคนในชุมชนเป็นนักวิจัยหลักในการเรียนรู้จากกระบวนการศึกษา ตั้งแต่การคิดประเด็นในการศึกษา ร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล การแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เป็นการพัฒนาศักยภาพคนให้เกิดกระบวนการคิดและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

5) การเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีพันธมิตรในการขับเคลื่อนกลไกการเรียนรู้ร่วมกัน ให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันจากการเคลื่อนไหวในระดับประเทศและระหว่างประเทศเป็นการสร้างพลังจากภาคีเครือข่ายพันธมิตรร่วมกันขับเคลื่อน โดยอาศัยการสร้างกลไกร่วมกันในการกำหนดแนวทางในการเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำและการเคลื่อนไหวองค์กรเชิงนโยบายร่วมกัน และ 6) การสร้างพื้นที่การยอมรับต่อสังคมภายนอก ผ่านการถ่ายทอดแนวคิด องค์

ความรู้ วิธีการ และการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขง ผ่านกิจกรรมโฮงเฮียนแม่น้ำโขง (โรงเรียนแม่น้ำโขง) ที่ทางเครือข่ายสร้างขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดที่มีแกนนำชุมชน แกนนำเครือข่ายพื้นที่แกนนำเครือข่าย เป็นผู้จัดกระบวนการในการถ่ายทอด นอกจากนี้การสื่อสารกับสังคมภายนอก โดยอาศัยกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนเป็นเครื่องมือในการนำเสนอเพื่อสร้างการรับรู้ต่อสาธารณะ เช่น กิจกรรมเดินธรรมยาตราเพื่อแม่น้ำโขง กิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำโขง

2.3 แนวทางการเรียนรู้ในการสร้างสนาม (Field) หรือพื้นที่ทางสังคม (Social sphere) ในการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง คือพื้นที่ในการแย่งชิงแนวทางและแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำระหว่างชุมชนและองค์กรภายนอกที่รับผิดชอบดำเนินโครงการพัฒนาในลุ่มน้ำโดยมีแนวทางการเรียนรู้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมดังนี้

1) การสร้างการรวมตัวกันของคนกลุ่มคนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่นำมาสู่การรวมตัวกันในการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเองภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยอาศัยการสร้างการรับรู้และเข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และการสร้างการเรียนรู้ต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำร่วมกัน

2) การขยายพื้นที่เครือข่ายชุมชนในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ของตนเองต่อการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนในการเคลื่อนไหวในภาพรวมของ

ลุ่มน้ำ โดยอาศัยกลไกเครือข่ายในการขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ รวมถึงอาศัยการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีการประชุม การจัดสัมมนา เวทีสาธารณะภายในพื้นที่ลุ่มน้ำ กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการเคลื่อนไหวร่วมกันเชิงการรณรงค์เชิงนโยบาย 3) การสร้างเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำในการเคลื่อนไหวร่วมกันในภาพรวมของลุ่มน้ำโขงเกิดจากปัจจัยบริบทการพัฒนาในลุ่มน้ำโขงที่ส่งผลให้เกิดการขยายพื้นที่กระทบทั้งลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา ทั้งจากโครงการระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขง โครงการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงตอนบนของรัฐบาลจีน และโครงการผันน้ำกิง อิง น่าน จึงได้มีการรวมตัวกันระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำในการเรียนรู้ร่วมกันถึงสถานการณ์การพัฒนาในลุ่มน้ำโขง การสร้างรูปธรรมในการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่และการรณรงค์เคลื่อนไหวเชิงนโยบายร่วมกัน และ 4) การสร้างพื้นที่การเคลื่อนไหวระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อขยายพื้นที่ในการเคลื่อนไหวในระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยการเชื่อมประสานเครือข่ายภายนอกผ่านการเปิดเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนสถานการณ์การพัฒนาในลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำภายในประเทศ และการสร้างกลไกในการเคลื่อนไหวร่วมกัน เป็นสร้างให้เกิดภาพรวมของขบวนการเคลื่อนไหวที่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำในภาพรวมที่กว้างขึ้นในการเคลื่อนไหว

2.4 แนวทางการเรียนรู้ในหล่อหลอมฮาบิตัส (Habitus) หรือวิถีประชาของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง ดังนี้ 1) การสร้างสำนึกร่วมในการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ในการออกมากกระทำกร่วมกันในการเคลื่อนไหวจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยการสร้างการเรียนรู้จากการรวมตัวกันในการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งการเรียนรู้จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกัน การสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนและการเคลื่อนไหวร่วมกันในระดับภาพรวมของลุ่มน้ำ เช่น การจัดการป่าชุมชน เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา การร่วมเวทีและเปลี่ยนของเครือข่ายชุมชน การร่วมเดินรณรงค์ธรรมยาตราเพื่อแม่น้ำโขง การสืบชะตาแม่น้ำโขง และการเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยและการจัดการองค์ความรู้ร่วมกันซึ่งจะทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติที่ตนเองอาศัยใช้ประโยชน์และความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำที่กระตุ้นให้เกิดสำนึกและเกิดความตระหนักร่วมถึงการเป็นคนลุ่มน้ำเดียวกัน 2) การสร้างความตระหนักร่วมกันในการออกมารวมตัวกันในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนและภาพรวมของลุ่มน้ำของผู้กระทำกรหรือคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ การสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้กระทำกรที่มีการรวมตัวกันนั้น ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวในการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์ในพื้นที่ การร่วมเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายในการเรียกร้องต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ลงมาดำเนินการในพื้นที่ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเคลื่อนไหวที่ผ่านมา ระหว่างเครือข่ายชุมชน เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติที่สร้างให้เกิดการเรียนรู้ในการหล่อหลอมให้กลุ่มผู้กระทำกรเกิดวิถีประชาของคนในลุ่มน้ำร่วมกันที่มีความคิด

ความเชื่อร่วมกัน ในประเด็นกระบวนการกลุ่มในการแก้ปัญหาาร่วมกัน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงเกิดจากการลงมือปฏิบัติ และการให้คุณค่าต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน ที่เสริมและสนับสนุนการเคลื่อนไหวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3) การสร้างการเคลื่อนไหวของกลุ่มและเครือข่ายผู้กระทำการร่วมกัน ในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ อย่างการเคลื่อนไหวในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำอิง พื้นที่ชายฝั่งโขง พื้นที่ลุ่มน้ำกก-เวียงหนองล่อง และพื้นที่ลุ่มน้ำหงาว-งาว เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนและชุมชนในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นการสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวร่วมกันในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้จากการปฏิบัติการเคลื่อนไหวร่วมกันระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้หล่อหลอมกระบวนการเรียนรู้ให้เครือข่ายชุมชนมีมุมมองและแนวคิดที่เชื่อในเรื่องของ การมองแบบองค์รวมทั้งลุ่มน้ำ ในการรวมกลุ่มกันและการศรัทธาต่อแนวทางการเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

2.4 แนวทางการเรียนรู้ในการสะสมและแสวงหาทุน (Capital) ตั้งแต่ระดับชุมชน เครือข่ายพื้นที่ลุ่มน้ำ และเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่ทำให้ผู้กระทำการมีอำนาจและพลังในการเคลื่อนไหวในการสร้างรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย มีแนวทางดังนี้ 1) การสร้างและแสวงหาทุนทางสังคม (Social capital) ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำในการสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่าย เน้นสร้างการรวมกลุ่มคนภายในพื้นที่ลุ่มน้ำและการ

แสวงหาเครือข่ายและองค์กรพันธมิตรภายนอก 2) การรื้อฟื้นและปรับประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) เป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนและลุ่มน้ำ โดยการศึกษาร่วมกันผ่านงานวิจัยชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการรวบรวมและศึกษา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ของคนในลุ่มน้ำเป็นการนำกลไกทางวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกลไกในการจัดการที่คนในพื้นที่ยอมรับและมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3) การสร้างและสะสมต้นทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic capital) ผ่านการนำเสนอตัวตนจนเป็นที่ยอมรับต่อพื้นที่สาธารณะทั้งภายในลุ่มน้ำและสังคมภายนอกผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคม ทั้งในระดับการขยายพื้นที่การรับรู้และการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์ โดยการเรียนรู้ในการสื่อสารต่อสังคมภายนอก ผ่านช่องทางสื่อทางเลือกที่ทางเครือข่ายชุมชนสร้างเป็นช่องทางในการนำเสนอชุดองค์ความรู้และวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำโขง และ 4) ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic capital) การสร้างการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกต่อแนวคิดและรูปธรรมที่ทางเครือข่ายได้สะสมประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กลายเป็นต้นทุนทางสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับจากภายนอก ได้ส่งผลให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในโครงการที่ทางเครือข่าย ดำเนินการและการสนับสนุนผ่านกองทุนเพื่อการพิทักษ์แม่น้ำโขง ที่ทางเครือข่ายเปิดเป็นช่องทางขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมจากภายนอกซึ่งเป็นงบประมาณที่นำมาใช้ในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ และ

สนับสนุนกิจกรรมในการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายชุมชน

การอภิปรายผลการศึกษา

กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มและเครือข่ายชุมชน (Network community learning) ในการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของโครงการพัฒนาและนโยบายที่ลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน (Problem based learning) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม (Participant learning) ที่เน้นให้ความสำคัญต่อการรวมคิด วิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบร่วมกัน และการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติร่วมกันโดยเนื้อหา/องค์ความรู้ในการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำ ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วม และความรู้เกี่ยวกับการสร้างรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างกฎกติการ่วมกัน การสร้างกลไกกลุ่มและเครือข่าย และการประยุกต์ใช้ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งเนื้อหา/องค์ความรู้เหล่านี้นำมาสู่ความเข้าใจและการตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมตัวกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของชุมชนในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สอดคล้องกับงานศึกษาของ สหทัยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและองค์ความรู้ของเครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำลาว-ยวน ในการจัดการทรัพยากร

ธรรมชาติลุ่มน้ำ ประกอบด้วย การจัดการโดยการสร้างกลไกกลุ่มหรือองค์กรชุมชน การประยุกต์ใช้ประเพณีและความเชื่อ ภูมิปัญญาของชุมชน และการกำหนดแบบแผนและกฎกติการ่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเนื้อหาและองค์ความรู้ที่เครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำใช้ในการขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการร่วมกันในภาพรวมกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมฮาบิตุส (Habitus) หรือวิถีประชาของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ในการสร้างสำนึกร่วม การตระหนักร่วม และการเคลื่อนไหวร่วมกันของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำเดียวกัน ส่งผลให้เกิดผู้กระทำการ (Agency) กลุ่มผู้กระทำการ และเครือข่ายผู้กระทำการที่มีความสามารถในการออกมาเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ลุ่มน้ำและการออกไปเคลื่อนไหวภายนอกในระดับนโยบาย ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติร่วมกันในระดับพื้นที่และการเคลื่อนไหวในระดับภาพรวมของลุ่มน้ำโขง ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive learning through action) สอดคล้องกับงานศึกษาของ พระมหาสุทนต์ธยาภากร (2547) และสีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) ได้อธิบายลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่มที่มีการเรียนรู้จากปัญหาจริงในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันและทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนที่เข้ามาร่วมตัวกันเป็นเครือข่าย เป็นการเรียนรู้จาก

ประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดหรือทรัพยากรระหว่างกันและกัน มีการช่วยเหลือและสื่อสารระหว่างกันเสมอ โดยการเรียนรู้ของชุมชนนั้นเกิดจากการปฏิบัติจริงที่มีการลงมือทำมีการทดลองผลิตซ้ำจนได้ความรู้และความเข้าใจในการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น

การปฏิบัติการ (Practice) ของผู้กระทำการที่เน้นการเรียนรู้ในการสร้างการรับรู้ต่อสถานการณ์ปัญหา ประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการความรู้ของชุมชน การเชื่อมโยงเครือข่ายพันธมิตร การสร้างพื้นที่การยอมรับต่อสังคมภายนอก เป็นแนวทางการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้กระทำการเกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นผู้กระทำการที่มีความสามารถในการออกมาเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขงทั้งในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำและความร่วมมือระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำโดยให้ความสำคัญกับการสร้างให้เกิดกลไกเครือข่ายในการเรียนรู้และเคลื่อนไหวร่วมกัน ซึ่งมานะ นาคำ และคณะ (2549) มองว่า การสร้างกลไกเชิงเครือข่ายในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนเป็นกลไกที่ทำให้ชุมชนในเครือข่ายได้มาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาองค์ความรู้และกลไกการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้สังคมยอมรับองค์ความรู้ท้องถิ่น รวมทั้งการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติการปฏิบัติการเน้นการช่วงชิงการนิยามความหมายและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการเคลื่อนไหวสร้างและขยายพื้นที่ทางสังคม (Social sphere) โดยเน้นการเรียนรู้ การสร้างการรวมตัวกันของกลุ่มคนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ

การขยายพื้นที่เครือข่ายชุมชน และการสร้างเครือข่ายระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นการสร้างให้เกิดพลังในการเคลื่อนไหวร่วมกันของเครือข่ายชุมชนและเป็นการสร้างพื้นที่การยอมรับต่อแนวคิดการจัดการของชุมชนท้องถิ่นต่อสังคมภายนอก

นอกจากนี้แนวทางในการสะสมและแสวงหาทุน (Capital) ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงมีการเรียนรู้ในการสร้างและแสวงหาทุนทางสังคมโดยการสร้างให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ การแสวงหาเครือข่ายและองค์กรพันธมิตรภายนอกมาสนับสนุนการเรียนรู้ในการเคลื่อนไหวการรื้อฟื้นและปรับประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ร่วมกับความรู้สมัยใหม่ การสร้างและสะสมต้นทุนทางสัญลักษณ์โดยการสร้างการยอมรับต่อแนวคิดและการเคลื่อนไหวของชุมชนต่อสังคมภายนอก และการแสวงหาทุนทางเศรษฐกิจในรูปของการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ การเรียนรู้ในการสะสมและแสวงหาทุนของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและการได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกซึ่งตามแนวคิดของ Pierre Bourdieu มองว่าผู้กระทำการที่มีความสามารถในการสร้างการเปลี่ยนแปลงได้นั้น การกระทำของผู้กระทำการ (Agent) และความสามารถของผู้กระทำการ (Agency) ที่แสดงออกในการปฏิบัติการ (Practice) นั้นจะสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตามเป้าหมาย

และความต้องการได้นั้น ขึ้นอยู่กับการครอบครองทุน (Capital) ที่ประกอบด้วย ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ และทุนทางเศรษฐกิจ ที่มีอยู่ในสนาม (Field) หรือพื้นที่ทางสังคมในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมาย (Fowler, 1997)

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำผลการวิจัยไปใช้จะต้องให้ความสำคัญกับบริบทของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ย่อมมีบริบทของสถานการณ์ปัญหาลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และ

ประเพณีที่แตกต่างกัน ที่ส่งผลต่อการกำหนดแนวทางกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

2. การกำหนดแนวทางการเรียนรู้เพื่อขยายผลต่อพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีบริบทใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย ควรให้ความสำคัญทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเพื่อนำมากำหนดเป็นเนื้อหาในการเรียนรู้ร่วมกัน

3. กระบวนการเรียนรู้กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ควรเริ่มต้นจากการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนและกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ในการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยตรง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). *วาทกรรมการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอูน). (2547). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- มานะ นาคำ และคณะ. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2552). *แม่น้ำแห่งชีวิต*. เชียงใหม่: วนิดา เพรส.
- สหทยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม. (2547). *การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. (2539). *การศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

- Fowler, B. (1997). *Pierre Bourdieu and cultural theory: Critical investigations*. Cambridge: the University Press.

ภัทร ยืนยง และชนิตา รัชัฎพลเมือง

ผู้เขียน

ภัทร ยืนยง นิสิตดุขฎฐิบัฏฒฑิตสาขาวิชชาพัฏฒนศึกษา ภาควิชานโฎบายการจัฏฒการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสฏฐร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330.

รศ.ดร.ชนิตา รัชัฎพลเมือง อาจารย์ประจำสาขาวิชชาพัฏฒนศึกษา ภาควิชานโฎบายการจัฏฒการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสฏฐร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330.

